ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 39

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՕՐԱԳԻՐ

ՇԱԲԱԹ 5 ՕԳՈՍՏՈՍ 1844

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

[illegible]

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՔ

[illegible]

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

[illegible]

մը խառնուրդ փնտռելու, նոյն գիր զարդարելի մօտ սեղմի՝ քանիմը դոյերու կղզեառաջին, որոնց յանկարծ վրանին յարձակելով, քաղերնին ունեցածը՝ որ 20 հազար դահեկանի չափ կ'ըլլարծու է, կողոպտեցին. բայց յետոյ ճանապարհորդին ուրիշ վնասմը չեն ըրեր :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Յուլիս 31 :

Օսմանեան խորհրդարանը առաջիկ Շաբաթ. Հէքիմեան Էլի փաշային սեղանակալ կոչմամբ Եգիպտոսին մեծերուն վրայօք գրուած է, և մեծ անհամբերութեամբ գաղղիական շոգենաւին գալուստը կսպասուի, թէ Եգիպտոսէն ինչ նոր լուր գալու է այս անգամ վրայօք :

Բարձրագոյն Դուռը պատրաստ կարգի խորհուրդ մը կոր առնել 29ին Մեծ. Փոխարքային նախագահութեամբ. բայց դատաւ է ըսելու՝ ինչ նպատակի համար ըլլալը չիմացուեցաւ :

—Լսուեցաւ որ Անձափառ Թագաւորը մեծ հանդէսով պալատին մեծ Մարաջախտ Շարիֆ Ռիզա փաշային և ուրիշ մեծամեծաց ընկերութեամբ Տէֆթէրտար ճամփուն գնաց աղօթելու :

—Լոնդոնէն գրուած Սեմաֆոր [illegible] Ռաֆըլէթֆորթ Թէմփլը [illegible] առատ հանձնու արտաքին գործոց պաշտօնատար Ռիֆաթ փաշային բնակարանը գնաց, և անոր հետ երկար ժամանակ գաղտնի խորհուրդ ըրաւ :

—Կառավարութիւնը կպատրաստէ այս օրերս հինգ միլիոն հազար [illegible] բարկոցներ [illegible] գրել մը Եւրոպական գիրքու, որ շատ ժամանակէ 'ի վեր այն նուաճեալ եղած զօրքերուն փոխանակին :

—Մայրաքաղաքիս մէջ մեծապէս ընտրուած գործակալներուն քննութեան և դատաստանին համար անցեալ որ փոքրիկ երկրորդ անգամ ժողովի եղան : Այս ժողովքիս մէջ՝ որ օրին մեծ մասը անցաւ, նորէն հարցուփորձ ընելու խնդրելու [illegible] երկուց, ուրութեան խորհրդակից, և անկէց ետքը Թագաւորին տրուած գիտնականի եղաւ :

Շատ ժամանակ մեկ մարդուն ալ մարդ ըրալը չէ մացուեր, բայց առանց բաներու մէջ մերուն մեծութեան առաջնոյ դարերնին՝ մեծութիւնը ինչ կերպով բանեցուցած ըլլալը հասկցուելու համար է : Տէրութեան խորհրդական ըլալը առանց ժամանակի մը ինքնաւ որ՝ չկասկ դատաստան անձնութը անունը եղածի պէս էր : Անոր սակայ անիրաւ բանդերուն դէմ կը գնէր, և շատ անգամ՝ ալ արդարութիւնը ասոր ձեռօքը յաջող կըլլար, ինչպէս որ անգամ մը՝ Լեհաստան անուն մէկին դատաստանի անձնելու համար՝ ինքզինք օրհնոյ մեծամօր առանձին պետի հատուածին, դատաւորները ամենն ալ առոր վրայ խօսքերնին մէկ էին ըրեր. միայն Սանթիոն դէմ կեցաւ, և խորհուրդնին խափանեց : Սորա է քանինկերութեան առնդը, որով նոր այս անուանի մարդս՝ որ գրեթէ բոլոր Գաղղիայի կառավարութիւնը իր ձեռքն էր առեր՝ դատաւորներուն կառավարիչները և դատաստաններու փոխել և իր մարդիկը դնել կուզէր. Սանթիոն՝ որ այն ատենը Օֆիշները դատարանի կառավարն էր, ամեն ուժովը ասոր դէմ կեցաւ. անիրաւութիւն է ըսելով բողոք ըրաւ : Բայց առանց անաչառ արդարութեամբը մեծամեծները իրեն Թշնամի ըրաւ, որ Թագաւորին ալ աչքէն գցելը ջանացին, և իշխանութենէն զրկեցին : Օտարներն այն է որ՝ երբ որ Մորոս Փանքէլէրին կամացը հակառակեցաւ, ինք ալ Մորոս և ուր անոր կուսակիցները մարդու չկրցան համարձակ՝ թէ Սանթիոնի բողոքելը իր պաշտօնէն չելնալու համար է : Հայկասատոնեանց Լուի Թագաւորին ետքի օրերը առոր մեծ պաշտօնմը չի տրուեցաւ, միայն մանր պաշտօններու մէջ կըզբաղեցաւ. բայց առանց մարդոյ մէկ խռովութեան ալ փոխադրելին կուեցան է. քանզի ամեն մարդ գիտէր որ՝ այս մարդուս նա ձգուելուն պատճառը միայն իր ուղղութիւնն է :

Երբոր Լուի 16երորդը Թագաւոր եղաւ՝ այս մարդս նորէն մեծցաւ և խորհուրդի եղաւ : 1780 Թուին մէկ որ մը արքայական ատեանը կանչուեցաւ. պալատը գտնուող ազնուականները պէտեալը մարդկէ առոր պարզ և հինձևի վրայ չինուած հագուստին վրան կըծիծաղէին : Թագաւորին տղան ալ՝ Քոնթ տ'Արթուա, որը Շարլ Ժ. անունով Թագաւոր եղաւ, այս երիտասարդներուն յարմարելով Սանթիոնը ծաղրեց. բայց առոր համար հոգին չէր խոց : Ինքս օրը արքայական խնամը Թիրենի հորը քով գնաց և բառ. երէկուան օրը Սանթիոնին սիրտը ծակելու վրայ դէմ ըրեցու. անոր պատասխանը համոզման մը ընելու պարտական ըլլալու կը ճանաչէ, ասոր կոչեմ որ անկէց Թէքի գիտնագոյնը ընեն : Թագաւորը իր տղուն խնդիրը արդարութեամբը ընդունելով՝

տեսար եղած հրամանագիրը տուաւ. բայց Սանթիոն այս պաշտօնս այն գոհինքով ընդունեց՝ որ առոր համար իրեն ամսական կամ՝ ուրիշ նկատում մը չի տրուի ձրի մարել պաշտօնը : 1789 Թուին Գաղղիայի խառնակութիւնը եղած ատենը՝ Սանթիոն այս պաշտօնին վրայ էր. և ամեն հաստատամտութեամբ արքունի անէն չի զատուելը իրեն պարտք սեպելով՝ Թագաւորն հետ Գաղղիայէն դուրս ելաւ. առաջ Օֆիշէն երկիրը գնաց՝ և անկէց Լոնտոնէն անցաւ : Այն ատեն ուսման և իր միտքը մշակելու համար ժամանակն այս կամաւոր աքսորանաց մէջ, որ ուրիշ գործ չունէր. 1814ին՝ երբ որ Գաղղիայի Թագաւորութիւնը հին Թագաւորական ցեղին անցաւ, Թագաւորին հետ ինքն ալ քաղաքը մտնելով՝ գաւառը կապեց, և 1820ին պէտականքի մեռաւ ութսուն և եօթն տարուան չորս ամսուան մեկ օրուան :

Այս մարդոյս համար կ'ըսէ բառը ուրիշ մարդոյ համար բանածիութիւնը Գաղղիացի մէ. որովհետև թէ իր խորհի մէջ գտնուած մարդոցը հետ ունեցած վարվութիւնը բոլորովին կորած էր : Այս գերզանց մարդս ճամբան դուրս էր՝ աշխարհիս մէջ աչքոյ ատենն ալ իր բարեկարգութիւնը չափաւորեց : Սակայն անձնական գէթ եղաւ ազգային անարատութեան, անհամեմատ և զերազանց ուղղամտութեան գործ կը ներէ, քանզի գիտէր որ ազգայ[illegible] բարեխառնութիւն՝ քանզի գիտէր որ աշխարհ

ցուցուց. թէ այս չարութեան՝ զմնացուն աղքատ շատ մարդիկ հաղորդակից են եղեր :

—Հինգշաբթի օր Սանտիրիայի կողմը հրդեհ մը պատահեցաւ. բայց մեծ վնաս մը չի տուած յառաջ անցաւ : Այս գիւղուածը ասոր մէն անդամին շատ երկիւղ պատճառեց հասարակութեան Էլի Մահմուտի Կայսերական պալատներին մօտ ըլլալուն համար :

ԵԳԻՊՏՈՍ

Աղեքսանդրիա 26 յուլիս : Ընկեալ շաբաթ Բարձրագոյն Մեհեմմէտ Ալի փաշային երկրին կառավարութիւնը թող տալը անակնկալ կերպով մը ծանուցինք, որ չէ թէ միայն այս տեղ, այլ և ամեն քաղաք զարմանքի մէջ թողուց. և նոյն առանձնաութեամբ և քաղց ամենին մէկը ընդունելով շարունակեց իր ձանապարհորդութիւնը մինչև Էրֆիլ. ուրկէց իր պաշտօնատարներուն մէկը այս տեղ ղրկեց հրաման ընելով իր պարոյ որ իր քովը ժողովելին : Բարձրագոյն Փոխարքայն Գուհիլէ հասնելուն, իր գնացած տունը գնաց, և այն տեղ ալ ամենին մարդ մը չէր ընդունէր քովը. միայն իր քեռորդի և պատուաւոր պաշտօնատար Էհսէն փաշային հրաման եղաւ. նորա մանկա. քիչ մը ետքը Փոխարքային որդին Սայիտ փաշայն հասաւ և իր. հօրը հետ բաւական ժամանակ խորհրդակցութիւն, և այս խորհրդին վերջաւորութիւնը շատ հաճելի էր. վասն զի քանի մը ժամէն ետքը կրկին Աղեքսանդրիա մեկնեցաւ որ Մեհեմմէտ Ալի փաշային տէրութեան հաւատարմութիւնը վստահացնէ :

Իպրահիմ փաշայն նոյնպէս և Փոխարքային ընտանեաց ուրիշ անդամները Գահիրէ մեկնեցան. որոնց այն տեղ հասնելուն՝ լուրը Թէհէքաշի գիծով առնուեցաւ : Իպրահիմ փաշայն Փոխարքային ներկայացեր է ամսոյս 28ին. և քիչ մը ժամանակ խորհուրդ ընելէն ետքը, Փոխարքայն իր Շարժ պաշտօնը կառավարելու ձեռք դարձաւ և կը ծանուցանեն թէ երկու երեք օրէն ետք այս տեղ վերադառնալու է :

Աղեքսանդրիայի հասարակութեան և մեծ ցեղութեանց հիւպատոսներուն ամէն ուրախ հաճոյք և ուրախութեան լուր չէր կրնար ըլլալ :

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԲՐՈՒՍԻԱ

Պէրլին 15 յուլիս : Այս առաւօտուն Անձափառ Թագաւորը և Թագուհին Լիւտանսոփ մեկնեցին և անկէց ալ Իշլ : Նախ Թագուհին կառքը մտնելով մը անոր մասուցած ալէլուաքիրը առնելով, ետքը Թագաւորը Թագուհիին քովը բազմեցաւ : Ինչ ատեն Թագաւորը կընստէր և այն տեղ ծառան ալ ցլուխը կը ծռէր կառքին դուռը ծածկելու համար, խուռն բազմութեան մէջէն մարդ մը ելեր կառքին մօտեցաւ և մեկմէկու ետև երկու ատրճանակը արձակեց կառքին վրայ, և նոյն վայրկենին ձերբակալուեցաւ : Անձափառ Թագաւորը կառքը կեցնել տուաւ՝ նոյն հրապարակին մէջ, և իր վերոյ կոյն հանելով, ժողովուրդին կըյայտնէր թէ չի վիրաւորեցաւ և հասարակութեան ընդհանուր կցուեց իրենց ցոյց տուած հաւատարմութիւնը համար. և այս պէս շարունակեց իր ճանապարհորդութիւնը :

Կառքին իջնալու ժամանակներն ալ կէ քննեցին՝ զանի խոնցուն որ երկու գնդակը կառքին մէջ մտեր էր. միայն Աստուծոյ նախախնամութեամբ Օգոստափառ ճանապարհորդները չեն զարնուեր են :

Նոյն յանցաւորը գործած ժամանակը քանի պատուաւորաց և հաջիւ կըցուե ուրախ ժողովուրդին բարկութենէն, և մահապարտաց բանտը դրուեցաւ :

Այս չարագործը 56 տարեկան էր. և ժամանակով փոխանորդ և շատ տարիէ յառաջ երեք դաշտին դատաւոր և 1831 Թուականէն 'ի վեր գիւղին մէջ Պէրլին կընակէր. և ուրութեան գործերուն մէջ մեծ լուր ունեցեր. բայց չի յաջողեցաւ : Թագաւորը անոր անցեալ տարի ներկայացուցած խնդիրը մերժեց : Սաստիկ այս մարդուս ապստամբութեան առաջնորդութիւնը ամենուն ծանօթ էր :

Կառավարութիւնը առաջին անգամ հարցափորձ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԲՐՈՒՍԻԱ

ընկերն , անմիջապէս խոստովանեցաւ իւր անհրապարակութեան պատճառը թէ իւր խնդիրը մերժուելուն համար վրէժ առնելու պատճառաւ բրած է , նոյնպէս և հաստատեց որոշակի թէ իւր կրից ենթարկութենէն բոլոր այս յանցանքը , և այս գաղտնիքը ամենեւին մարդու մը տուած չէր ։

Մարսիլիէն ։

Գաղղիացւոց այս ակումբութեան Հետ ունեցած վէճը քանի որ երկիրդ դժուարին և սաստիկ վիճակի մը մէջ կըմնայ , պատերազմները կրկնեալ և գաղղիացւոց շարունակ յառաջ երթալ այս երկրիս մէջ , և գաղղիացւոց Մարոքի զօրաց դէմ ըրած տուած քաջութիւններն և պատերազմի վրայ ունեցած հմտութիւնն ամենեւին Մարոքի զօրաց իրենց թշնամեաց դէմ ունեցած համարձակութիւնը՝ երկիւղ մը չի պատճառեր ։ Խոյ տեսնք կը հաստատեն թէ Եգիպտոս ընդհանուր կառավարիչ Մարսիլիա Պէյին իւր կառավարութեան դրան վերջին ծանրութեան՝ ու ինքը ծանր վիճակի մէջ ըլլալը ծանուցեր է , և օգնութեան համար նոր զօրքեր խնդրեր է , ընդհանուրն Ալճէրիոյ օրագիր մը կը հաստատէ , թէ Մարոքի Սուլթանն վիճակի մէջ ըլլալով ուժը է թողուլ կառավարութիւնը և իւր որդւոյն թողնել ։ Այս ամենայնիւ հիմակու որ բլլալ Հաւատալով նկատածները և այս խորհրդոյ մամուլին օգտութեան Հաւելուածը առաջուն մեծ անհանդարտութեան գաղղիացւոց ընդու ծովային յաղթանակաց վրայ գործածուած են , թէ հիմակս և իւր վերջաւորութեան ըլլալու է ։ Այս բանիս վրայ Թուլոնէն յուլիս 19 թիւով գրուած նամակ մը ծանրանանապաց կիսուի որ մենք ալ մէջ բերելով ծանուցանելու համառօտ ամփոփ մեր քաղուածը կրցածինս այս տեղս ։

"Շէնք անուն շոգենաւը այս գիշեր մեր նաւահանգիստը հասաւ (երեք նոյն նամակը) թաւզաւորացն Ժօէնվիլի իշխանին կառավարութեան դրած նամակներով . այս շոգենաւը շատ կարևոր լուր բերաւ ։ Շէնք շոգենաւը յուլիս ամսոյն 6ին Օրանէն մեկներ է Գիպւօ Մարոքանին նամակներովը որ որոնց որ կարելի է փութով Ժօէնվիլի իշխանին հասցնելու էր , և անմիջապէս Ալճէրիա երթալով կը կարծէր թէ նաւատորմը այն տեղ կըգտնայ՝ և անկէց Թանճէր զնաց . ուր իմացաւ թէ Շէրպուրկ է եղեր արքայազունը ։ Այս շոգենաւը մինչև ամսոյ 10ը պարտաւորեցաւ սպասելու այն տեղ Թանճէրի Գաղղիոյ ընդհանուր հիւպատոսին նամակները Արքայազունին առնելու համար . Հետևեալ առաւօտուն Արքայազունը Շէնքին շոգենաւով գնաց ՚ի Թանճէր մեկնեցաւ , իւր հրամանատարութեան եղած նաւատորմին պատուիրելով որ մինչև ամսոյ 13ին թէ որ չի վերադառնայ ինքը , գան իւր քովը ժողովին ։

Գաղղիացւոց Մարոքի ընդհանուր հիւպատոսը Շէնք շոգենաւով Արքայազունին գրած նամակովը կըծանուցանէր թէ ալ այն տեղ մնալու զգուշութեան մէջ չէ և փախչը մտածեր ։ Կերևի նաև թէ Թանճէրի ժողովուրդը դէմ կըլլալու ուզեր են այս գործակցիա շոգենաւը մտածնելու . բայց ասկայն սոյն և առոյն Շէնքին շոգենաւին մէջ մտաւ նոյնպէս և անոր ընտանիքը և քանի մը Եւրոպացիներ ։ Կը յաւելուն նաև թէ Թանճէրի կառավարութեան համար խորհուրդը փոխուեր են Գաղղիոյ նաւապետներուն հետ որոնք յաւելյալ շինչէին ետքը իրենց գործակալին նաւը մտնալու ժամանակը պաշտպանելու համար ։

Ամսոյ 23ին Շէնքին շոգենաւով Ժօէնվիլի արքայազունը Պասանքա նաւահանգիստը մտաւ . որուն մէջ էին նաև Մարոքի գաղղիացւոց հիւպատոսը՝ անոր ընտանիքը և քանի մը Եւրոպացի փախստականներ ։

Այս ամեն արքայնի գործառնութիւնները՝ վախճանն քանի մը շաբաթով , Ժօէնվիլի իշխանը Մարոքի Բարձրագոյն կառավարութեան ծանուց թէ Թանճէր նաւահանգստին ամբողջութեան յաջողակ մը տալու առիթ այսպիսի յուլիս 19ին պետք եղաւ է , թէ որ Գաղղիոյ կառավարութեան Հաստատած մը չի տալիս ։

Գործերը այս վիճակիս մէջ էին երբոր Շէնքին շոգենաւը Օրանէն Թանճէր հասաւ Մարոքիա պաշտօնին նամակներովը ։

Զայն մը եղաւ թէ Պէլճին շոգենաւը Մարոքիա Պէյտօրին և Մարոքի Սուլտան Հետ դաշնադրութիւնը կատարած եղաւն յուլը բերելէ , և ինչ ատեն Շէնք դէպ ՚ի Թուլոն կըմեկնէր , Գաղղիոյ նաւատորմը դէպ ՚ի Թանճէր առաջատուութեան ։

Աշնէն թէ Ջիպրալթարին վէճը և պատերազմական պատճառներով ընծայուածն էր դէպ ՚ի Մարոքի կողմն ուղեր են ։

Սպանիոյ նաւատորմը Թանճէր նաւահանգստին առջևն է ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐՔ

Երեւելի Ակինգիմ գաւառին Ընկերական և Լանկէնշիրու քաղաքներուն գրեթէ բոլոր բնակիչները Հաղթակ են ։ Շատ անոնք մէկէն աւելի մէկ ընկեր , իրենց փողոցներուն դէմ եղան , անոնք կսկիծի և գործարաններն կապանեցին ։ Այս անհարմարութեան պատճառ այն եղաւ էին որ՝ բանող ներէն մէջ է , և չէին կրնար աշխատել սակէլ ։ Այս գինու այն գինն՝ այս խառնակութիւնները խաղաղելու համար , փողոցներուն և քաղաքներուն պաշտպան զօրքեր դրուեցան , և տասնը մէկ մարդ՝ երկաթ ծանրացով հասան ։ Շատը բոլորովին խոսքը շատ , և զանազան անգլիոնին ներ ըլլալով խոռովեցաւ դեռ կերևոն պես էին , ապստամբ շատ էր . զօրքը ոչ մեկընին կրնար մտնել , և ոչ մեկընին կը մտած խոսք հասկցնել . և վերջ Լիվերպուլէն եկած զօրքերուն իրենց զէնքերը բանեցնել հարկ եղաւ , և անկեց բաւական ալ մարդ մեռաւ ։ Բայց այսպէս շատ չի կըրնալու , նորը առջը խնգալեցաւ կրան ։

Ըսելու գեղը այն է որ՝ այս խառնակիչներուն աւելի գլխաւորները՝ գաւառին մեծագործարանին (Ֆրեպ-ստոն) բնակիչներուն ալ դէպ. օրինակ եղաւ ։ Այս տեսակ անհարգութեան ասկէ առաջ Լոնտոնի Ա-

ով չի հոգացածը ։ Նորերոպութեան եղանակ գրաւ վերադարձը կը ։ առաջ երբեմն ամբողջ գաւառը մը կը քաղաքներուն և գիւղերուն , և երկինք գեղեցիկ առաջ լաւերաբարութիւնը կըկարծէին Անգլիոյ մարդոց ապէհաւէլին մը ըրած առնել կը ամենայն տեսակ խառնակ կը ծածկէր , որ շատ մարդ իրենց գեղեցկութիւնը ծածկելու անոր կեսին չափ հոգ չեն ըներ ։ Ահա ըրած ազէկութիւնները պատմելու ժամանակն է ։

Օվերնեյ գաւառին գաւառապետ եղած ատենը 1768ին , բոլոր գաւառին , և ձմեռ ատեն աղքատներուն Հասարակութիւնները ընելով գինքը ապրեցնել հոգ պէտ քաղաքէն , և ամենուն առաջարկ ընծայել եղաւ ։ Կառավարը իր նախահօր անտեսութեանը ծառայ ասել էր աղքատաց . բանուորներուն բանեցու և աղքատաց բանեցու գործ տալով . և միայն աղքատ բանուորներուն տունը վառելիքներու համար՝ Օվերնեյ և Ենի Ենը քարքարներ մեծ-մեծ շինուածքով գեղեցկացուց . Քաղ գուշը և զբօսանաց գեղեցիկ անտառ շինեց , որ մինչև Հիմայ իր անունովը կը կոչուի . բաղնիքի մեծերն ալ աւար անուանը մնացողին համար քար անկեցին , և վրան անունը գրեցին ։

Կառավարութիւնը ձեռքէ հանել չէր ուզեր . և թէ իր փառասիրութեանը համար , որ այս նկարչիկն շատ հեռու էր , այլ միայն՝ ասիկայ ուրիշին ազէկութիւն ընելու իրեն գիտցածը միջոցի ըլլալուն համար . ոչ թէ այն վերջինին քաղաքը շատ վայելուչ , և ոչ այն- ատեներին երևէ . բայց Անդամ անանձն յանցանքով՝ որ այս պաշտօնէ իրեն արժանաւորութիւնը Համեմատելով պզտիկ պաշտօն մըն է , բայց բան միայն՝ աւելի անոր կը մարդոց մէկուն ասոյ ուղեցով՝ պաշտօնէն հանեց . Թէպէտ Անիմեան կըսէր՝ որ այս երկրիս օգտակար էր , զուրէ ուրիշ երկիր օգտակար չըլլայ ։ Ընկեց Եւրոպայի , և անկէց ալ Լոնտոնի գաւառապետ եղաւ ։ Շատոյ պաշտօնակ , տասնեակ անցեալ տեղ փոխարէն բերն ծառայ գոյով՝ Անդեղինօ իշխանին ձեռքը Թագաւորին ազնուակաները տուաւ , որուն մէջը՝ գաւառապետութեան առաջնորդ իրեն ամբողջ փոխեալ առաջ բանելով , այսպէս Գաւառին ատեւթեան մէջ աւելի անոր բան մըն էր կըսէր , կամ՝ շատ դէպ մարդ եղած ոչինչ ըլլամ եւ , կամ շատ անյաջող ։ Բայց ազէկութիւնք վերջացած խօսքը աստանդ խօսք մըն է որ՝ ըսելու համարձակ քիչ մարդ կը գտնուի ; "Ես ինձ համար խնդրէ՝ կամ ուրիշին համար գտնուած ըլլալու միայ առնէ ։ Եւ թէ որ ինձի յանձնուած պաշտօններէն մէկ հատին մարդիկ՝ ինձմէ աւելի առաւելութիւն բերած է նէ , կամաւ և յօժարութեամբ յանձնուած կըլլամ չէ թէ միայն կենաց , այլ և բոլոր ինչքս . պատիւս և յարգութիւնս ալ կորսնցնելով" ։ Կեանքը ինչպէս վէր կընդունի այս խօսքիս մէջ , բանից կեանքը միայն կրնայ էր , ինչքը Հասարակաց էր ընծայելու և Հասարակաց

թեանը եւ մեկ ընկերն համար էր որ ինչքն ալ կենալէն մէկ կըսէնէր ։ Թագաւորը շատ անոր խորհրդով պատասխան գրեց . բայց ուրիշ պաշտօն մը չի տուաւ . կարելի է անոր համար եղած ըլլայ որ՝ ուրիշ առը պէտ մարդ գտներ կըսէր էր , և մէկ մարդ մը ամեն տեղի չէր օգտեր ։

Գաղղիոյ խռովութենէն քիչ ատեն առաջ՝ 1789ին , տասն դրամ որ ամեն ժամանց կատարեալ գեղեցիկ և մարդասիրական գործ մը ընծայեն անոր շահէն պորտի սրան ։ Փորձերը սրանելուն մէկ սրտնեղերն ալ այն էր՝ որ տանելը աշքատ ըլլայ ։ Ընկեց առաջ , 1782 թիւին , ուրիշ տասն դրած էր որ՝ մարդոց բարքը լաւելու համար օգտակար գիրք մը շինող և այսոցին տասը շահէն պորտէ սրանքին և անոր ընտրութիւնը Գաղղիոյ Ակադեմիային յանձնեց ։ Նոյն ազէկութիւն ընկերն ալ կըմարձանակը , ազնուականութեան ընելու կեւրաց սորվեցնելու համար գիրք Հանեց ալ ։ Բայց Գաղղիոյ խռովութեան ատենը Ակադեմիան գոցուեցաւ . տասներուն շահն ալ պէտք եղած տեղը գործածելու ժամանակ չեղաւ . քանզի ինքը Գաղղիայէն դուրս եղած ըլլալով տասնին վերադարձութիւն ընող մարդ չեղաւ ։

Խեղկթեանց գանուած ատենը՝ Գաղղիայէն Հոն փախչող կամ քշուող Հայրենիներուն բանեցնելու համար հինգ Հազար փրանք տասն դրաւ , որ Հիմնական Հողերով քանի և երկու Հազար գրաւաքէն

տէրութեան իշխանին հետ գալը ։ Կառավարութիւնը Թագա-ւորական պալատին քովիկը գիզուած ըլլալով , յանկարծ պալատին առջեւինները և հայելիները կոտրուեցան։ Այն ատեն քրօնիկօնեանի ժողովարան մը կար-գուած։ Այն աղօտամթութեանս մէջ անոր չինուեցին, Թէ-պէտ քաղաքին բնակիչներուն շատը բրօնիկօնեան են՝ առաջին իրիկուանը զօրքը զէնք գործ չածեց . բայց խռովութիւնը երկրորդ իրիկուանն ալ սկսաւ նէ՝ հե-տեւակ զօրքերուն հրաձիգ փամփուշտ (ֆիւզէնկի ֆի-շէնկ) բաժնուեցաւ , և ձեռքը աչաէ (չիչ) ունեցող ձիաւորները ծառայաներուն բերանը կոյինեցուցին ՝ Սանտուանոյը՝ քանակի տեղ կըննմնէր . պահապան զօրաց շատը՝ ուրիշ տեղեր ղրկուած ըլլալով՝ որոնց բնակիչներն ալ ոտք ելած էին , քաղաքապահ զօրքե-րը բերել պէտք եղաւ . որ երկար ատենէ 'ի վեր քա-ղաքին մէջ զէնքով երեւցած չէին ։ Այս ճամբով քա-ղաքը քիչ ատենէն հանդարտեցաւ . խռովութեան պատճառները փնտռուիլ սկսան , բայց ամէնն ալ կը-ժխտէին . Թէպէտ մէկը գտնուեցանք , բայց պատ-ճառը մենք չենք կրնէին ։ Աստի կառավարութիւնը ատեան մը սահմանեց յատուկ աս բանիս պատճառը գտնելու համար , և ատենակալներուն ամէնն ալ՝ խռո-վութեան հանդէպ արուեստաւորներուն ընկերութեանէն ամին ։ Պատճառը մինչև հիմայ չէ գտնուած կրնէ յունիսի 16 Պրէզլաւէն գրուած գիր մը ։

— Նոր պէս խռովութեան մըն ալ նոյն օրերը Պա-վիէռայի Խիդօլշթատ քաղաքը եղեր է ։ Մէկ յանցան-քի մը համար զինուորին մէկը բանտը արուեստաւոր մը կըրունէ ծակցաքն տանիլ կուզէ . յանցաւորը գէմ կըդնէ երթալ չուզեր նէ՝ զինուորը Թուրը կըքաշէ՝ և անգամմը զարնելուն մարդը կըսպանէ ։ Արուես-տաւորները ոտք կելլեն , աղմուկ ընելով արդարու-թեան կըպահանջեն , խրատները ունին , բայց պահան-ջելուն կերպը գէշ ։ Ասոնք ալ խաղաղելու համար՝ քաղաքին պահապան զօրքը հասաւ բազմութիւնը ցրուեց և քաղաքը կատարեալ խաղաղութիւնը գտաւ ։

Պատմութեան գիրք կարդալը ինչ օգուտ կըտրնէ նէ՝ որաքինիս ալ այն օգուտը գործել ուզելով՝ աշխարհական բարերարութեան գործ մը Խոտայի օ-րագրոց մէջ գտած ատեններս կուղեմ՝ որ նոյն գործը մենք ալ հրատարակենք ։ Ասանկ յիշատակաց արժա-նի գործ մը երեցաւ մեզի հոս պատմելիքնիս ։

Գաւառայի Հոգ Արւէնէ բռնած գաւառը Պառէժ անուն պզտիկ քաղաք մը կայ , որ բնակած տեղ քու-րի բաղնիք ունենալուն համար՝ զբօսցի մարդիկ այն տեղ պակաս չեն . և ատեն ատեն շատ ալ բազմու-թիւն կըլլայ ։ Այս քաղաքիս մէջէն Պարվար անուն պզտիկ գետակ մը կանցնի , որ Թէպէտ պզտիկ է , բայց շատ սաստիկ կըվազէ . և վրան կամուրջ ալ ու-նի , որուն մէկն է Աւաէ բռնածը ։ Այս կամուրջը՝ յունիսի 12ին յանկարծ կըփլչի , և Աւէզէլ անուն ազնուազգի քանեւրկու տարուան երիտասարդ մը որ օր մը առաջ քաղաքը եկեր էր ջուրը մտնելու հա-մար , այն միջոցին կամուրջին վրան գտնուելով գե-տակին մէջը ինկաւ ։ Կամուրջնիդը սովորաբար դե-տերուն նեղ տեղերը կըշինեն , և նեղ տեղերն ալ խորունկ կըլլան . հետեւաբար Աւէզէլին ինկած տեղն ալ խորունկ էր . բայց ջուրը կամուրջին ոտքին զար-նելով պտոյտներ ալ կընէր , այս պտոյտին մէջ ին-կալով դէպ 'ի եղբր գնաց . չէր կրնար այս պտոյտէս ազատիլ , որ անհնարին տրտմութեամբ զինքը կը-դարձնէր ։ Ըսէ Թէ որ այն տեղ երեք հոգի լաւ լռու-ցող չըլլի մարդիկ չէգտնուէր նէ՝ մարդը անվրէպ կըխեղդուէր ։

Ասոնք երեքը մէկէն պտոյտով ջուրը փաչելին , որ խեղճը ազատեն . բայց ասոնք ալ նոյն փտանգին մէջ ընկեցան , պտոյտուն ձայնը հետուէն լսելով Լըզան Պետա անուն անխելքուէ երիցն մը հետ հասաւ , որ այս ալ ջրերուն համար երեք սովորականներէն էր ։ Զորս հոգին մէկէն ազատելը անկր անկարելի՝ վտան-գին ծանրութիւնը մտքէն ալ չէլբերաւ ։ Մէկ գետուն մը կար , որուն մէկ ծայրը ջուրին մէջ էր , հրեց ամե-նուն ջրին մէջ ձգեց , ինքն ալ ցածինեց վրան ելաւ , բայց Թէ որ Լըզան անձին անխոհեմութիւնը չըլլար նէ՝ ջրոյն սաստիկ յորձանքը ասիկայ ալ կընկղմէր ։ Այս միջոցին Աւէզէլ ջրոյն եղէն դէպ 'ի գուրս ցրցուած ամուր և հաստատ քարի մը կառչ առած ըլլալով ըըր-նէր էր , ձեռքերն ալ կարկինները մէկտեղ ձգած , ա-տոր մէկալ ձեռքէն ալ ուրիշ կին մը , անկէց ալ ու-րիշ մը , ամէնն ալ ձեռք ձեռքի տուած ջրին հետ կըպատերազմէին ։ Լըզան Պետա իր հետած խոնուա գետանքը կըբը չորսն ալ ազատեց ։ Այս գործս կէս օրէն երկու ժամ ետքը եղաւ , և գետակին բովերը լեցուն մարդ էր ։ Արքայութեան հրէշ օրագիրը , որ անկրութիւնը այս մարդս վարձատրէ որ չորս հոգին

ազատելու համար իր անձը վտանգի դրաւ ։

Ընձեասիրաց հաշիւը 'ի Տէրարաւութեան հաղորդ տարբեր է ։ Ճոտարանները կըսեն որ չորսը մէկէն ա-ւելի է . և խոհեմութիւնը կըտարբեցնէ որ՝ չորս վա-տերեւս համար մեկը վտանգի մէջ կրնայ ձգուիլ . անձնասէրը իր վրան հաշուելու ըլլայ նէ՝ մեկը չորսէն աւելի կըգտնէ . և մեկին համար չէ Թէ չորսը՝ այլ բո-լոր աշխարհի բնակիչները՝ որ 800 միլիոն կըսեպուին Թէ որ պէտք ըլլայ նէ , մէկ իրեն համար վտանգի ձգե-լը օրինաւոր կըսեպէ ։ Ընձեասէր մարդ մը պ-բամեն Թէ խորունկ քննէ նէ՝ իր սրտին մէջ կըգտնէ Աշխէյի և անոր գործքէն եղած ուրիշ փրկութեան-րուն բարոյականը՝ անձնասիրաց բարոյական ըլլալ այս հաշուոյս վրայ հեռան է ։ Լըզան Պետա իր ան-ձին օգուտը ալքէ հանելուն՝ և իր նման քանի մարդիկ ազատելու համար զինքը վտանգի մէջ ձգե-լուն փոխարէն , յիրաւի՝ մեծ պատուոյ և անմահ փա-ռաց արժանաւոր է ։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Թերեսաէի մամուլն որ նամակով մը կիմացնէ Թէ անգլիացի վերջին ատրջանդացը գալով , քաղաքին վրայ հետեւեալ հարկաւոր լուրերը ծանուցանէ ։

Ամերիկայի Միսիսիբի նահանգներուն մէջ շատ հեզեղ գալով բամպակին մեծ վնաս պատճառեր է . անոնց հաստատելուն նայելով 250 հա-զար հակի չափ այս տարուանքէն վնասուեր է , որուն գինը երկու քառորդ միլիոն ստեռլինգ պիտի հաշուի կըկարծուի ։

Այս լուրիս վրայ Լիվերբուլի մէջ այս տարուան բերքին գները բարձրցեր են և Թէ , որ ալ անկէ հաստատուն , երկուշաբթի Թէ գիններն ալ ա-նկէ կըբարձրանան . իսկ ուրիշները այս տարուան վրայ շատ փորձեր ունենալով և տարին օրինակ ներ բաղդելով անտեսին , գինուածներին և նայուածներ չեն փոխեր ։

Այսէն այս տարուան Եգիպտոսի ամառուան Թերեսաէի մէջ 40—42 հազար հակի չափ կը և գիները քանի մը ամիսէն 'ի վեր է որ մէկ նոյն վիճակին մէջ են այսինքն 28—30 Ֆիորին . և հաւանական է որ այս գիները ոչ բարձրանան ոչ իջնան . և այս ատենէն չորրորդ 4—5 հա-զար հակի չափ գործածութիւն կըլլայ ։

Իսկ Միսիսիբի նահանգներուն ամառէն շատ տարածք չկայ . հազիւ Թէ 3—4 հազար հակի կը-լլէ անոր համար գիները 25—30 էն արժեւ ։

Զմիւռնիոյ ամառէն 2,000 հակի չափ պա-րասա տարածք կեցէ եղեր նոյն քաղաքին մէջ . այս ատենները 40—50 հակի չափ վաճառուեր 22 ½ էն 24 Ֆիորինի ։

ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

Յուլիս 5 Օգոստոս ։

Լոնտրա	107 ¼	107 ½
Ամսդերտամ	168	168 ½
Փարիզ	439	440
Լիվոռնո		
Վիեննա		

аւելի կընէ ։ Ինչը Թագաւոր ուղղիներուն կըդնէր . բայց հասարակապետութիւն կուզենք ըսելով պաշտ-պանած ատենին գերի ինկող զինուորներուն սար-քէ տարի սրտելու համար ալ ասակ գրաւ . և ասով սորվեցուց որ՝ բարերարութիւն ընել ուզող մարդը իրեն խնամքը կարող մարդուն որ կոչմը եւ ինչ միտ-քի վրայ ըլլալը չնայիր . իր խնամքը՝ Աստուծոյ արեգականը ճառագայթին պէս՝ իրեն աչքէ երեցած-ներուն վրայ ալ կըծագէ , գէշ երեցողներուն վրան ալ ։

փարիզ գտնուէին . ետքը ընկերը անունութիւնը նորէն ձեռք առաւ . և ուրիշ բաներու համար նոր սասակ ալ գրաւ ։ Ինչը խերը մարդ՝ ինչքերուն և աղքատներուն օգնելու սուած էր ։ Ֆրանսա Մոնտը Իդեգէ անունով մտաւ մը կայ ; որու որ սասակ պէտք ըլլայ նէ՝ կիրթայ հոն գրաւ (ռէհին) մը կըդը-նէ , և պէտք եղած սասակը կառնէ ։ Հոս Մոնթեոն սասն և հինգ հազար Ֆրանք ձգեց , որ վաճառուն և վեց հազար դրուագէն աւելի կընէ , և անանկ կար-գադրեց որ՝ հինգ Ֆրանք և անկէց պակաս պարտքի համար գրաւ ձգուած կայ նէ , այն պարտքը ամէնց վճարուի , և գրաւը տէրոջը դրկուի . քանզի յայտնի է կըսէր՝ որ հինգ Ֆրանքի կարօտ եղողը աղքատ մարդ կըլլայ ։

Մոնթեոնէն ետքը ասոր կտակը եղաւ . ուրիշ սա երկու յոգուածը յիշատակելու արժանի է ։ "Կըմնից

կողմանէ պարտականութիւնս կատարելով չէկրնալ կատարելու համար Աստուծմ Թողութիւն կուզեմ ։ Ինչ աղէկութիւն ընել որ ձեռքէս կուգար և չըրի , անանք ալ ընելու պարտական էի , անոնց համար ալ մարդոցմէ Թողութիւն կուզեմ" ։ Ինչ երջանիկ և փափագելի խղճմտանք . բրած գէշութիւններուս Թո-ղութիւն կըխնդրեմ չըսեր . քանզի խիղճը իրեն չէր իմացըներ որ մարդու գէշութիւն բրած ըլլայ . միայն այն իր կրցածին ծանր եկածը որ կրնար ասանկ աղէ-կութիւններ ալ ընել՝ որ չըրաւ ։

Ասիկայ հարուստ և իշխանաւոր մարդ էր , աղէ-կութիւններ ընելու զօրութիւն ունէր . բայց աղէկու-թիւնը սրտէն կըլլայ . առաքինութիւնը ոսկի և արծաթի հանքի հետ գետնէն չելլեր . աղքատ և չքա-ւոր մարդիկ ալ կրնան մարդու աղէկութիւն ընել , և ասոր համար ամէն մարդուն սիրտը իրեն վարպետ կըլլայ՝ և բարերարութեան ճամբան կըսորվեցունէ ։ Իմաստուն մարդիկ ասանկ բարերարութիւն ընելու եղանակներ կըգտնեն որ իրենցմէ սասակ մը ծախք չերթար . և ուրիշի երջանկութեանը , և մինչև կեն-դանութեանը անգամ պատճառ եղան ։ Ասանկ օ-րինակներ ատեն ատեն այս օրագրոյս բանասիրութե-նէն մէջը պիտի կարդացուին ։

Գ. Պ. Զ.

Ի ԶՄԻՒՌՆԻԱ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԿՈՒՆԵԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ